

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

© 2015 КРУПКА М. І., РЕВАК І. О.

УДК 001.8:351.863:37

Крупка М. І., Ревак І. О. Методологічні засади дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки

Мета статті полягає у розробленні методологічних засад дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки. Обґрунтовано авторську позицію щодо сутності, напрямків та етапів наукового пізнання. Автори роблять висновок, що між емпіричним і теоретичним рівнями пізнання виникає так званий проміжний етап – етап формулювання проблем(и), постановки задач(и), а відтак висунення гіпотез, ідей, що потребують доведення упродовж усього процесу дослідження. Зазначено, що методологія дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки є сукупністю теоретичних положень, викладених у певній логічній послідовності, що забезпечують конкретність, поетапність та обґрунтованість наукового дослідження. Описано вихідні положення, на яких ґрунтується авторська методологія дослідження, зокрема принципи системності, комплексності, єдності теорії та практики, об'єктивності, розвитку, абстрагування, декомпозиції; представлено методичну базу та етапи проведення авторського наукового дослідження.

Ключові слова: методологія наукового дослідження, інтелектуальний потенціал, система економічної безпеки, принципи дослідження, наукове пізнання.

Рис.: 3. **Бібл.:** 9.

Крупка Михайло Іванович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту, Львівський національний університет імені Івана Франка (пр. Свободи, 18, Львів, 79008, Україна)

Ревак Ірина Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри соціальних дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ (вул. Городоцька, 26, Львів, 79007, Україна)

E-mail: irarevak@gmail.com

УДК 001.8:351.863:37

UDC 001.8:351.863:37

Крупка М. И., Ревак И. А. Методологические основы исследования интеллектуального потенциала в контексте экономической безопасности

Krupka M. I., Revak I. O. Methodological Foundations for Researching

Intellectual Potential in the Context of Economic Security

Цель статьи заключается в разработке методологических основ исследования интеллектуального потенциала в контексте экономической безопасности. Обоснована авторская позиция относительно сущности, направлений и этапов научного познания. Авторы делают вывод, что между эмпирическим и теоретическим уровнями познания возникает так называемый промежуточный этап – этап формулировки проблем(ы), постановки задач(и), а затем выдвижение гипотез, идей, которые подлежат доказыванию на протяжении всего процесса исследования. Отмечено, что методология исследования интеллектуального потенциала в контексте экономической безопасности представляет собой совокупность теоретических положений, изложенных в определенной логической последовательности, которые обеспечивают конкретность, поэтапность и обоснованность научного исследования. Описаны исходные положения, на которых основывается авторская методология исследования, в частности принципы системности, комплексности, единства теории и практики, объективности, развития, абстрагирования, декомпозиции; представлена методическая база и этапы проведения авторского научного исследования.

The article is aimed at developing methodological foundations for researching intellectual potential in the context of economic security. The authors' position on the nature, directions and stages of scientific cognition has been substantiated. The authors conclude that between empirical and theoretical levels of cognition occurs the so-called interim stage – the stage of formulating problem(s), defining task(s), further on – formation of hypotheses, ideas, which are to be proven throughout the entire research process. It has been specified that the methodology of researching intellectual potential in the context of economic security is a totality of theoretical provisions explicated in certain logical order, which provide specificity, graduality and relevancy of scientific research. The starting points in the basis of the author's methodology of research, in particular the principles of consistency, integrity, unity of theory and practice, objectivity, development, abstraction, decomposition have been described; methodological base and stages of conducting an author's research have been provided.

Ключевые слова: методология научного исследования, интеллектуальный потенциал, система экономической безопасности, принципы исследования, научное познание.

Keywords: methodology of scientific research, intellectual potential, system of economic security, principles of research, scientific cognition.

Рис.: 3. **Библ.:** 9.

Fig.: 3. **Bibl.:** 9.

Крупка Михаил Иванович – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов, денежного обращения и кредита, Львовский национальный университет имени Ивана Франко (пр. Свободы, 18, Львов, 79008, Украина)

Krupka Mykhaylo I. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Finance, Monetary Circulation and Credit, Ivan Franko National University of Lviv (pr. Svobody, 18, Lviv, 79008, Ukraine)

Ревак Ирина Александровна – кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры социальных дисциплин, Львовский государственный университет внутренних дел (ул. Городоцкая, 26, Львов, 79007, Украина)

Revak Iryna O. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Social Sciences, Lviv State University of Internal Affairs (vul. Gorodotska, 26, Lviv, 79007, Ukraine)

E-mail: irarevak@gmail.com

Інтелектуалізація національної економіки визначається чинниками, що сприяють зростанню економічної активності суб'єктів господарювання, підсилюють процеси залучення та використання інтелектуального потенціалу у сфері виробництва, забезпечують гармонізацію відносини між суспільством та державою.

Водночас практична реалізація стратегічних прагнень України до прискорення інноваційних процесів та гарантування економічної безпеки держави потребують розробки відповідної методології дослідження.

Інтелект, інтелектуальний потенціал, інтелектуальні ресурси, інтелектуальний капітал – це ті суміжні по-

няття, що формують цілісну систему знань про сучасний світогляд людини та потребують ґрунтовного вивчення в межах певної методології наукових досліджень.

Загалом основою будь-якого наукового дослідження є процес пізнання, що вимагає концептуального підходу відповідно до запропонованої методології. Одержання необхідного результату безпосередньо залежить від вихідної теоретичної позиції, принципового підходу до постановки проблеми та визначення траєкторії наукового пошуку. Питання організації процесу пізнання, вибір конкретних методів наукового пізнання знаходяться у площині теоретичного і практичного сприйняття реальності – методології наукового дослідження.

Довкола сутності поняття «методологія» серед науковців і досі тривають гострі дискусії. ґрунтовні дослідження у цій царині належать відомим теоретикам-методологам, зокрема Богданову О. О., Новікову О. М., Новікову Д. О., Краєвському В. В., Крилову Г. Г., Хромченку М. С., Садовському В. М., Кохановському В. П., Щедровицькому Г. П., Щедровицькому П. Г., Юдіну Е. Г. та ін. Неоднозначність трактування цього поняття як в енциклопедичних джерелах, так і у спеціалізованій літературі дає підстави для подальшого вивчення цього феномена в рамках кожного наукового дослідження.

Метою статті є розробка методологічних основ дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки.

Найчастіше в науковій та професійній літературі поняття «методологія наукового дослідження» зустрічається у вузькому значенні й трактується як: сукупність методів пізнання; система принципів наукового дослідження; вчення про правила мислення при створенні теорії науки; система основоположних ідей; система певних правил, принципів і операцій, що застосовуються у певній сфері дослідження; наука про структуру, логічну організацію, методи і засоби дослідження; вчення про організацію діяльності; схема, план вирішення поставлених завдань наукового дослідження тощо. У ширшому значенні під методологією розуміють комплекс теоретичних положень, концептуальних ідей, логічний виклад мети і змісту дослідження, підбір методів, прийомів і форм організації та проведення наукового

пізнання поставленої проблеми. Основне призначення методології – виявити та осмислити рушійні сили, передумови та закономірності розвитку наукового знання, забезпечити використання нових знань у практичній діяльності [1]. Методологія наукового пізнання є своєрідним ученням про систему апробованих принципів, норм і методів науково-пізнавальної діяльності, про форми, структуру та функції наукового пізнання та передбачає розробку методів, прийомів і способів дослідження у конкретній галузі знань. Водночас «методологія є дисципліною про загальні принципи і форми організації мислення і діяльності» [2, с. 323]; методологія – це сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в тій або іншій науці; учення про метод пізнання і реформування світу [3, с. 180]; методологію трактують як спосіб, засіб зв'язку науки і практики [4] або ж як засіб допомоги науки практиці [5, с. 423]. Оригінальним, на нашу думку, є трактування методології як типу раціонально-рефлексивної свідомості, що спрямована на вивчення, вдосконалення та конструювання методів [6, с. 25]. Узагальнено найбільш вживані підходи до трактування сутності поняття «методологія» подано на рис. 1.

У своєму дослідженні ми дотримуємося широкоформатного підходу, за якого *методологія наукового дослідження* – це сукупність наукових положень, обґрунтування понятійно-категоріальної основи дослідження, системи принципів і методів пізнання, засобів та прийомів проведення дослідження, які забезпечують отримання якнайповнішої систематизованої інформації про досліджувані процеси чи явища. Найважливішим для методології наукового дослідження, на нашу думку, є вивчення проблеми, підбір інструментарію дослідження, опис наукової теорії, перевірка істинності отриманих результатів.

Про прикладний (а не лише теоретико-філософський) характер методології наукового дослідження вказує факт виконання нею (методологією) низки функцій. Безумовно, функція – це не що інше, як дія, діяльність, звершення чи виконання певних операцій, що відбувається відповідно до зазначеного плану, алгоритму, припису тощо, тобто має чітко виражену траєкторію та сферу застосування. Методологія виконує такі функції: визначає способи здобуття наукових знань, що відображають динамічні процеси і явища; направляє, передбачає

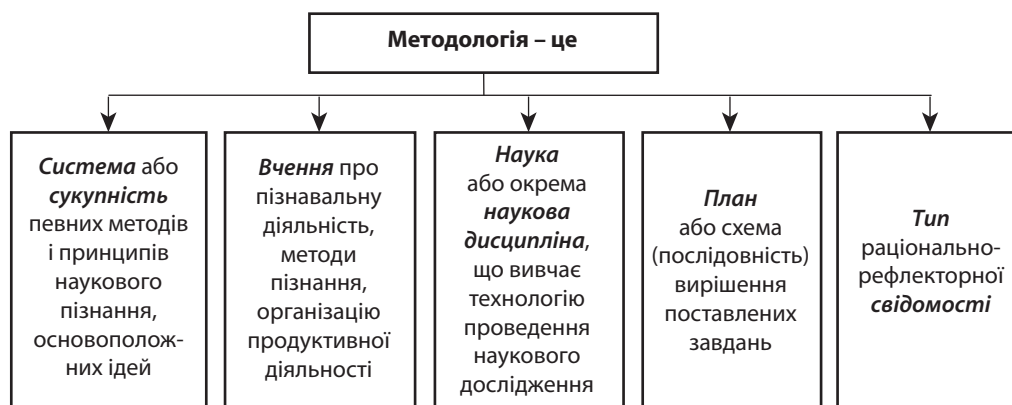

Рис. 1. Наукові підходи до визначення сутності поняття «методологія»

Джерело: складено авторами.

особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; забезпечує всебічність отримання інформації про досліджуваний процес чи явище; допомагає входженню нової інформації до фонду теорії науки; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять в науці; створює систему наукової інформації, що базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [7, с. 56].

Отже, головна мета методології наукового дослідження – це вивчення, вдалий підбір і аналіз інструментарію дослідження (методів, засобів, прийомів), за допомогою якого отримують нові знання як на емпіричному, так і теоретичному рівнях пізнання. Процес наукового пізнання розпочинається із визначення об'єкта дослідження, вивчення його властивостей, проведення зовнішнього опису, спостереження, збору та обробки даних, проведення експериментів тощо. Оскільки об'єктом нашого дослідження є система економічної безпеки, то на емпіричному етапі пізнання з'ясуємо глибинну сутність, характерні риси, якості та властивості системи, її внутрішню будову, зв'язки із зовнішнім середовищем тощо. Теоретичний рівень пізнання – це процес осмисленого відображення дійсності через виведення нових законів, формулювання нової наукової теорії, представлення логічних результатів. На цьому рівні пізнання знання отримуються шляхом абстрактного мислення.

Варто зауважити, що між емпіричним і теоретичним рівнями пізнання встановлюється діалектична єдність, хоча наукою доведено, що емпіричний рівень є первинним. Це означає, що емпіричні дослідження, результатом яких є виявлення нових фактів, стимулюють розвиток теоретичних знань, тоді як новітні теоретичні дослідження потребують експериментального підтвердження. Таким чином, ці обидва рівні нероздільно пов'язані між собою, взаємообумовлюють один одного та демонструють єдність наукової теорії та науково-дослідницької практики.

Водночас між емпіричним і теоретичним рівнями пізнання виникає умовна «щілина», або певний простір,

який для науковця є найважливішим під час наукового дослідження для з'ясування того, що є невідомим або незрозумілим та потребує обов'язкового доведення. Іншими словами, своєрідним містком між емпіричним і теоретичним рівнями стає так званий проміжний етап – етап формулювання проблем(и), постановки задач(и), а відтак висунення гіпотез, ідей, що потребують доведення упродовж усього процесу дослідження. Схематично етапи наукового пізнання наведено на рис. 2.

Науковими гіпотезами, що підлягають принциповій перевірці та потребують доведення в межах нашого дослідження, є такі: припущення про безпосередній вплив інтелектуального потенціалу на економічну безпеку держави; теза про інтегрований зв'язок інтелектуального потенціалу та системи економічної безпеки держави.

Якщо під час доведення гіпотези узгоджуються або логічно зіставляються факти або виникають нові, то вона трансформується в нову теорію.

Емпіричний рівень передбачає спостереження і дослідження конкретних явищ, процесів, експериментів, а також їх групування, класифікацію та опис результатів дослідження. Зокрема, на етапі спостереження за стадіями трансформації інтелектуального потенціалу ймовірні такі важливі форми його перетворення, як формування, збереження, нагромадження, розвиток, відтворення, використання, занепад (деградація), збагачення (нарощування) [8, с. 107].

Теоретичний рівень дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки передбачає розробку нової наукової теорії, що ґрунтується на ідеї використання та розвитку інтелектуального потенціалу задля зміцнення економічної безпеки держави.

Сучасна система наукових досліджень представлена фундаментальною або філософською, загальнонауковою та конкретно-науковою технологічною методологіями. Фундаментальна методологія вважається вищим ступенем загальної методології науки, що визначає цілісну стратегію побудови процесу пізнання. Вона застосовується в усіх галузях наук і на всіх етапах

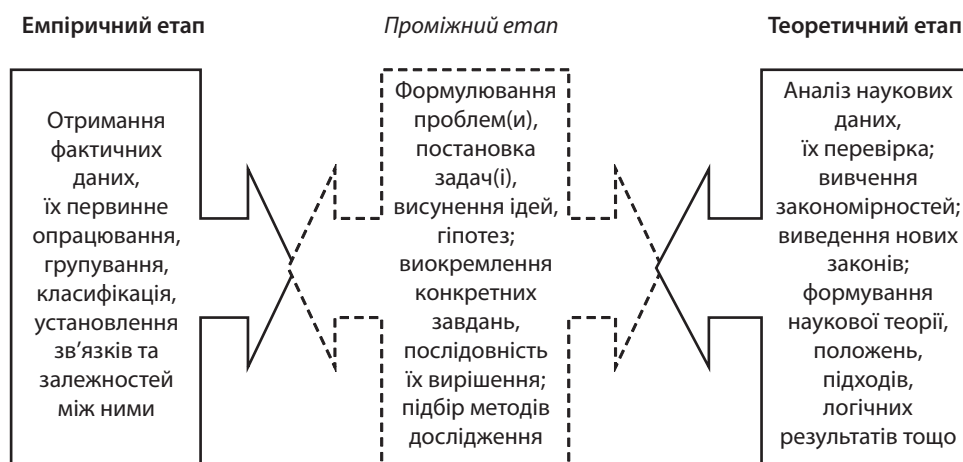

Рис. 2. Етапи наукового пізнання

Джерело: складено авторами.

пізнавального процесу. Її основне завдання – віднайти нові світоглядні орієнтири шляхом критичного аналізу реальності та формулювання нових підходів до вирішення проблеми світосприйняття. Загальнонаукову методологію, що ґрунтується на теоретичних концепціях, використовують усі, без винятку, галузі наук. Її особливістю є те, що в своєму арсеналі вона має загальнонаукові методи пізнання та застосовується на певних етапах пізнавального процесу для розкриття окремих аспектів чи властивостей предмета дослідження. Конкретно-наукова методологія виконує синтетичну функцію всередині конкретних наук за умови їх взаємодії. Особливого значення вона набуває у разі виконання дослідження на міждисциплінарному рівні. А. М. Новиков виокремлює технологічний (четвертий) рівень методології, що передбачає розробку конкретних методик і техніки дослідження [9, с. 32–40].

Вважаємо, що будь-яке наукове дослідження має враховувати вимоги філософської (загальної) методології й опиратися на конкретно-наукову методологію, в основі якої закладено принципи та закони конкретних наук та спеціальні методи дослідження.

У контексті нашого дослідження методологія охоплює певну сукупність теоретичних положень про принципи формування та методи оцінювання інтелектуального потенціалу держави в контексті економічної безпеки. Внаслідок цього встановлюється система певних правил, принципів та операцій щодо процесів формування, розвитку та збагачення інтелектуального потенціалу.

На основі узагальнення теоретичних джерел зроблено висновок, що дослідження впливу інтелектуального потенціалу на стан економічної безпеки ґрунтується на методології кількох підходів, зокрема структурного, системного, структурно-функціонального, ієрархічного тощо, оскільки: *по-перше*, функціонування системи економічної безпеки відбувається за певної невизначеності та мінливості; *по-друге*, невизначеність ситуації зумовлена постійною дією чинників, які не піддаються чіткій формалізації та кількісній оцінці; *по-третє*, проблема має багатоаспектний та міждисциплінарний характер.

Отже, дотримуючись багатоаспектного трактування методології, під методологією дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки розуміємо сукупність теоретичних положень, понятійно-категоріальну основу дослідження (актуальність, постановка проблеми, формулювання мети та завдань, визначення об'єкта і предмета дослідження, евристична цінність, наукова новизна, теоретична і практична значущість), наукові принципи, методи, засоби, прийоми наукового дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, повної, систематизованої інформації про стан системи економічної безпеки, її будову і структуру, а також визначення впливу інтелектуального потенціалу на рівень економічної безпеки держави.

Схематично модель методології дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки наведено на рис. 3.

Рис. 3. Методологія дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки

Джерело: складено авторами.

Методологія дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки охоплює такі основні напрями: основні наукові положення; понятійно-категоріальні основи дослідження; систему наукових принципів, на основі яких ґрунтується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження; методи оцінювання інтелектуального потенціалу; організаційно-структурні схеми; концептуальні моделі.

Методологія дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки ґрунтується на певних принципах, зокрема:

- ✦ *принцип системності* – передбачає встановлення між структурними елементами системи економічної безпеки зв'язків, які забезпечують цілісність її функціонування. Цей принцип передбачає аналіз системи через її взаємодію зі зовнішнім та внутрішнім середовищем. Особливе місце посідають системоутворюючі внутрішні зв'язки, що впливають на формування структури системи, її організацію та забезпечують загальну впорядкованість;
- ✦ *принцип комплексності* – характеризує ґрунтовне дослідження причинно-наслідкових залежностей, комплексну оцінку вхідних параметрів, їх зміну та розвиток у межах досліджуваного об'єкта у просторі і часі. Принцип комплексності тісно пов'язаний із принципом системності й певною мірою його доповнює та розширює;
- ✦ *принцип єдності теорії та практики* – передбачає взаємообумовлене поєднання теоретичних напрацювань та їх апробацію в реальному житті. Вивчаючи внутрішню будову інтелектуального потенціалу, акцентуємо увагу на прикладних аспектах, пов'язаних із процесами його збереження, нагромадження, ефективного використання тощо. Дотримання принципу єдності теорії та практики дає змогу ґрунтовно пізнати сутність процесу комерціалізації ідей, необхідність розробки нових форм інтеграції ресурсів, зокрема інтелектуальних, не лише на стадіях технологічного впровадження, а й на етапах пошукових і фундаментальних досліджень;
- ✦ *принцип об'єктивності* – передбачає різноманітні чинники, що породжують певне явище, підбір адекватних наукових підходів та засобів, що дають змогу отримати істинне знання про об'єкт дослідження. У нашому контексті це стосується обґрунтованості вихідних даних, які б чітко описували процеси трансформації інтелектуального потенціалу, проведення моніторингу внутрішнього і зовнішнього середовища системи економічної безпеки з метою запобігання прояву різних загроз і небезпек;
- ✦ *принцип розвитку* – характеризує кількісні та якісні зміни об'єкта дослідження, ймовірні варіанти його позитивних змін та трансформацій. Цей принцип полягає в тому, що будь-яка система, зокрема система економічної безпеки, створюється з урахуванням можливості постій-

ного розвитку та динамізму, а також здатності генерувати в собі нові якості, що впливатимуть на її стійкість та ефективність. Принцип розвитку в контексті об'єкта нашого дослідження також може проявлятися у нагромадженні інтелектуального потенціалу з метою гарантування економічної безпеки держави; створенні ефективної національної інноваційної системи; відродженні престижу та міжнародного авторитету української науки у світі; реалізації низки пілотних проектів; здійсненні інтелектуального прориву на основі розвитку вітчизняного інноваційного бізнесу; поширенні венчурного фінансування; проведенні регіональних програм соціально-економічних реформ з урахуванням інтелектуального потенціалу кожного регіону тощо;

- ✦ *принцип абстрагування* – полягає в уявному виокремленні істотних та абстрагуванні від несуттєвих проявів властивостей досліджуваних явищ і процесів. Принцип реалізується як певна смислова операція, філософський і логічний метод «відволікання», який дає змогу переходити від конкретних предметів до загальних понять і законів розвитку. Простежити його дію можемо на прикладі функціонування системи безперервної відкритої освіти, зокрема на основі вітчизняної освітньої системи і забезпечення через це переходу суспільства від навчання на все життя до навчання впродовж усього життя. Принцип абстрагування передбачає представлення проблеми в зручному для аналізу й проектування вигляді з акцентом на найважливіші моменти та сутнісні характеристики;
- ✦ *принцип декомпозиції* – полягає в поділі загальної проблеми на частини, виокремленні певних видів робіт для створення умов ефективного аналізу та вирішення детермінованих та/чи стохастичних задач.

Специфіка наукової діяльності значною мірою визначається методами, або конкретними способами досягнення позитивного результату. Грецьке походження терміна «метод» (μέθοδος) вказує на шлях дослідження чи пізнання, спосіб організації теоретичного чи практичного пізнання дійсності, сукупність певних правил, способів, прийомів, норм пізнання та дії. Методичну базу авторського наукового дослідження становитимуть такі групи методів: теоретичні, емпіричні, комплексні, економетричні, експертні, прогностичні, методи побудови інтегральних індикаторів.

Заключним етапом авторської методології є розробка концептуальних положень політики мінімізації загроз розвитку інтелектуального потенціалу та напрямів нарощування інтелектуального потенціалу України. На нашу думку, важливим напрямом продуктивного використання та розвитку інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки є перехід національної економіки на соціально-безпечний шлях розвитку. Такий перехід передбачає трансформацію методологічних підходів до формування нових цілей соціально-

безпекової політики і ґрунтується на: комплексності, паритетності соціальних та безпекових цілей; пріоритетності критеріїв соціально-безпекової ефективності для державного фінансування науково-технічних і безпекових програм; гнучкості соціально-безпекових цілей, їх мобільності та мінливості залежно від змінюваних соціально-безпекових проблем держави.

Для реалізації поставлених завдань необхідно реформувати державну політику, спрямувавши її на активізацію процесів нагромадження і розвитку інтелектуального потенціалу, забезпечення єдності соціально-економічного простору України, зміцнення економічної безпеки держави.

ВИСНОВКИ

Отже, методологія дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки є сукупністю теоретичних положень, викладених у певній логічній послідовності, що забезпечують конкретність, поетапність та обґрунтованість наукового дослідження. На основі загальнонаукових і специфічних принципів авторська методологія розкриває сутнісні характеристики низки наукових підходів до виявлення взаємовпливу інтелектуального потенціалу та системи економічної безпеки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Кравець А. С.** Методологія науки / А. С. Кравець. – Воронеж: ВГУ, 1991. – 146 с.
2. Методологія: вчора, сьогодні, завтра : в 3-х т. / Ред.-сост. Г. Г. Крылов, М. С. Хромченко. – М. : Изд-во Школы Культурной Политики, 2005.
3. Философский словарь : к изучению дисциплины / Под ред. М. М. Розенталя, П. Ф. Юдина. – 3-е изд. – М. : Политиздат, 1972. – 432 с.
4. **Краевский В. В.** Методология научного исследования : [пособие для студентов и аспирантов гуманитарных ун-тов] / В. В. Краевский. – СПб. : СПбГУП, 2001. – 278 с.
5. **Масюкова Н. А.** Проектирование в образовании / Н. А. Масюкова / Под. ред. проф. Б. В. Пальчевского. – Минск : Технопринт, 1999. – 354 с.
6. Основи методології та організації наукових досліджень : [навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів] / За ред. А. Є. Конверського. – К. : ЦУЛ, 2010. – 352 с.
7. **Шейко В. М.** Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 310 с.
8. **Ревак І. О.** Інтелектуальний потенціал у процесах структурної трансформації економіки України / І. О. Ревак // Науковий вісник. Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 6 (25). – С. 106–110.
9. **Новиков А. М.** О предмете и структуре методологии / А. М. Новиков, Д. А. Новиков // Мир образования – образование в мире. – 2008. – № 1. – С. 32–40.

REFERENCES

- Filosofskiy slovar: k izucheniyu distsipliny* [Philosophical Dictionary: to study the discipline]. Moscow: Politizdat, 1972.
- Kravets, A. S. *Metodologiya nauki* [The methodology of science]. Voronezh: VGU, 1991.
- Kraevskiy, V. V. *Metodologiya nauchnogo issledovaniya* [The methodology of scientific research]. St. Petersburg: SPbGUP, 2001.

Metodologiya: vchera, segodnya, zavtra [Methodology: yesterday, today and tomorrow]. Moscow: Izd-vo Shkoly Kulturnoy Politiki, 2005.

Masiukova, N. A. *Proektirovanie v obrazovanii* [Design education]. Minsk: Tekhnoprint, 1999.

Novikov, A. M., and Novikov, D. A. "O predmete i strukture metodologii" [On the subject structure and methodology]. *Mir obrazovaniya – obrazovanie v mire*, no. 1 (2008): 32-40.

Osnovy metodologii ta orhanizatsii naukovykh doslidzhen [Fundamentals and methodology of scientific research]. Kyiv: TsUL, 2010.

Revak, I. O. "Intelektualnyi potentsial u protsesakh strukturnoi transformatsii ekonomiky Ukrainy" [The intellectual potential in the process of structural transformation of the economy of Ukraine]. *Naukovyi visnyk. Finansy, banky, investytsii*, no. 6 (25) (2013): 106-110.

Sheiko, V. M., and Kushnarenko, N. M. *Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnytskoi diialnosti* [The organization and methods of scientific research]. Kyiv: Znannia, 2008.